

Osmanlı Devleti'nde Kandil Gecelerinde İcrâ Edilen Dinî Merâsimler Bağlamında Mûsikî-Merâsim İlişkisi¹

The Relationship Between Music and Ceremony in the context of Religious Ceremonies Performed on Qandil Nights in the Ottoman Empire

Mesut ENGİN²

Geliş Tarihi (Received): 06.07.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 21.08.2025

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2025

Öz: Dünya kültür tarihinde hemen hemen bütün milletler için çok önemli bir yere sahip olan merâsimler, Türkler ve Türklerin kurmuş olduğu büyük devletlerden biri olan Osmanlı Devleti için de aynı öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren gerek İslâmiyet öncesi kurulan Türk devletleri gerekse İslâmiyet sonrası kurulmuş olan Türk devletleri gibi hayatın bütün alanlarında merâsim uygulamalarına yer vermiştir. Yapılan bu merâsimler toplumun askerî, siyasî, dinî ve toplumsal alanlarında yapmış oldukları uygulamaları daha da etkili bir hale getirmiştir. Bununla birlikte bütün toplumlar bu etkiyi üst seviyelere çıkarmak için merâsimleri, insan üzerindeki etkisi tartışılmaz olan mûsikî ile icrâ etme yoluna gitmişlerdir. Mûsikînin bu etkisini bilen bir toplum olan Osmanlı Devleti'nde de mûsikî sanatı, başta padişahlar olmak üzere gerek devletin üst tabakasındaki kişiler gerekse halk tarafından merasimlerde araç olarak kullanılmış, severek dinlenilmiş ve hatta icrâ edilmiştir. Bu kadar önemli bir konu hakkında yapılmış olan çok fazla çalışma bulunmaması bizi konuyu ele almaya sevk etmiştir. Dolayısıyla çalışmamızın konusunu söz konusu önemine binâen mûsikî ile ayrılmaz bir bütün haline gelen dinî merâsimler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Mûsikîsi, Türkler, Osmanlılar, Merâsim, Mûsikî.

&

Abstract: Ceremonies, which have a very important place for almost all nations in the world's cultural history, also had the same importance for the Turks and the Ottoman Empire, one of the great states founded by the Turks. From its foundation, the Ottoman Empire, like both the Turkish states established before Islam and the Turkish states established after Islam, included ceremonial practices in all areas of life. These ceremonies enhanced the military, political, religious, and social practices of society. Furthermore, all societies, in order to maximize this impact, resorted to performing ceremonies with music, whose influence on humanity is undeniable. In the Ottoman Empire, a society that was aware of this effect of music, the art of music was used as a tool in ceremonies, enjoyed and even performed by the people, especially the sultans, and the upper class of the state. The lack of numerous studies on such an important topic prompted us to address it. Therefore, the subject of our study is religious ceremonies, which, due to their significance, have become inseparable from music.

Keywords: Turkish Religious Music, Turks, Ottomans, Ceremony, Music.

Atıf/Cite as: Engin, Mesut. "Osmanlı Devleti'nde Kandil Gecelerinde İcrâ Edilen Dinî Merâsimler Bağlamında Mûsikî-Merâsim İlişkisi". *Dergiabant* 13/2 (Kasım 2025), 500-531. doi: 10.33931/dergiabant.1736284

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalında hazırlanan "Osmanlı Merâsimlerinde Dinî Mûsikî" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Mesut Engin, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, mengin@agri.edu.tr

1. Giriş

Dünya tarih sahnesine çıktıkları ilk günden bugüne kadar Türkler, kültür tarihinde önemli izler bırakmışlardır. Hayatın hemen hemen her alanında canlı ve dikkat çekici bir kültüre sahip olan Türkler, kurmuş oldukları ilk devletten yaşamakta olan son devlete kadar bu kültürlerini bir şekilde devam ettirmiş ve sonraki nesillere aktarmışlardır. Yaşamış oldukları çevreye çabuk uyum sağlayan ve bu nedenle tarih boyunca yüzlerce devlet kurmuş olan Türkler, bu durumu sahip oldukları kültüre ve bu kültürü yaşama ve yaşatmadaki gayretlerine borçludurlar.³ Bununla birlikte yaşamış oldukları değişik çevre ve coğrafyadan dolayı Türklerin yaşayışında da değişiklikler olmuş, bu değişik yaşantılar kültürel birikime de etki etmiştir.⁴

Türklerin söz konusu yaşayışlarında ve geçmişten getirmiş oldukları bu kültür birikimlerinde diğer bütün toplumlarda da görülen merâsimlerin büyük bir önemi vardı. Zira hayatın birçok alanındaki duygu, düşünce, örf, âdet vb. uygulamalar bu merâsimler aracılığıyla hayata geçirilmekteydi. Nitekim Türklerin eskiden beri yaşamış oldukları hayatı yazmış oldukları destanlarda görmekteyiz. Bu destanlarda da göze çarpan ve aynı zamanda birçok örf ve âdete kaynaklık eden merâsimler önemli bir yer tutar.⁵

Türk tarihine baktığımızda merâsimlerin iki önemli zaman dilimine ayrıldığını görmekteyiz. Bu durum Türklerin yaşamış oldukları inançlarından kaynaklanmaktadır. Müslüman olmadan önceki dinî yaşayışlarının ve Müslüman olduktan sonraki dinî yaşantılarının icrâ ettikleri merâsimler üzerindeki etkisinden dolayı merâsimler, İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası şeklinde iki dönem şeklinde ele alınmaktadır. Bu dönemlere kısaca baktığımızda uygulanan merâsimler şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Hunlardan itibaren kutlanmaya başlanan kabile reisi "Tanhu"nın gözetiminde yapılan kurban kesme merâsimleri, yine senenin belli bir mevsiminde "Tanhu"nın başkanlığında toplanan "toy merâsim," veya "kurultay". Yılın sekizinci ayında yapılan "çeşitli spor etkinlikleri, şölen havasında yapılan insan ve hayvan sayımları. Ölen kişiler için düzenlenen ölüm merâsimleri.⁶

İslâmiyet öncesi göze çarpan bir diğer merâsim de Uygurların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte şenlik havasında geçen ve çeşitli törenlerin yapıldığı "Nevrûz Bayramı"dır. Tabiatın canlanmasıyla birlikte baharın gelişi coşkulu bir şekilde törenlerle karşılanırdı. Bayram havasında geçirilen bugüne Türkler, "Yeni Gün" şeklinde isim vermişlerdi.⁷ Nevruz günü merâsimler, halk türkülleri söyleyen halaycı, destancı, makamcı gibi sanatçıların katılımıyla mesire yerlerinde ve kırlarda yenilen yemekler ve güreş müsabakalarıyla birlikte sevinçle kutlanırdı.⁸

Yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız bu ve bunun gibi ve ayrıca doğum, evlilik, karşılama uğurlama ve içinde bulunulan günün, ayın veya yılın ruhuna uygun çeşitli tören ve eğlenceler merâsim havasında kutlanmıştır. Tabii bu yapılırken bu eğlencelerin ve merâsimlerin olmazsa olmaz aracı müzik olmuştur. Merâsimlerin daha etkili ve daha eğlenceli hale getirilmesi için bu merâsimlere mûsikî bir şekilde dâhil edildi.

İslâm dinini seçtikten sonra da Türkler, bu geleneklerini yeni girmiş oldukları dinin inanç esaslarına uygun bir şekilde devam ettirmişlerdir. Daha önce var olan ve İslâm inancına uygun bir şekilde devam ettirilen ve "toy" şeklinde kutlanan "kurultay, doğum, cülûs, avlardan ve akınlardan dönüş, ad verme, evlenme ve bayram merâsimleri"⁹ ile birlikte, Mevlid, kandil, Ramazan ve Kurban Bayramı gibi yeni dinin kurallarına göre belirlenmiş yeni merâsimler de icrâ edilmeye başlanmıştır.

³ Yaşar Bedirhan, *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2011), 8.

⁴ Ziya Kazıcı, Mehmet Şeker, *İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 14.

⁵ İbrahim Dilek, *Altay Destanları*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002), 255.

⁶ Mesut Talashoğlu, Ekrem Uykucu, Hüseyin Salman, *Türk Tarihi*, (İstanbul: Latin Matbaası, 1974), 1/69-70.

⁷ Salim Koca, "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 3/53-54.

⁸ Tugba Gönel Sönmez, "Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 7, (2016), 144.

⁹ Salim Koca, "Toy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/270-271.

Yukarıda sözünü ettiğimiz merâsim geleneği Türk-İslâm kültürünün en büyük temsilcilerinden olan Osmanlı Devleti'nde de aynı şekilde sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti bu merâsimleri sürdürmekle kalmamış devletin gücüne ve büyüklüğüne paralel olarak daha da şaşırtıcı bir hale getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen merâsimlere baktığımızda eskiden beri yapılagelen resmî, dinî ve toplumsal merâsimler şeklinde ayrıldığını görmekteyiz.¹⁰ Bununla birlikte, Yavuz Sultan Selim'den itibaren halifelüğün Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle birlikte devlet, resmî olarak da dinî bir kimlik kazanmıştır. Bu nedenle dinî merâsimlerin yanında icrâ edilen resmî (askerî), toplumsal vb. diğer merâsimlerde de dinî uygulamalara yer verilmiştir.

Esasen hayatın hemen hemen her alanıyla ilgili olduğundan merâsim konusu çok geniş bir konuyu kapsamaktadır. Çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı çalışmada musiki-merâsim ilişkisinde sadece Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen dinî merâsimlerden kandil geceleri kutlanan merâsimleri ele almaya çalıştık. Ancak şunu da belirtmekte yarar vardır. Osmanlı Devleti, uzun bir zaman diliminde yaşamış ve geniş topraklara hükmetmiş olmasından dolayı bünyesinde değişik pek çok kültürü barındırmıştır. Buna rağmen merkezi bir sistemle yönetilen devletin merâsimler dahil her şeyin padişah, saray ve saray çevresine göre şekillendiğini görmekteyiz. Nitekim bütün merâsim çeşitlerinin en iyi örneklerini devletin hem kültür hem de resmi başkenti olan İstanbul'da ve İstanbul'daki saraylarda görmekteyiz. Bu nedenle bütünlük arz etmesi açısından dinî merâsimleri ele alırken bunu göz önünde bulunduracağız. Zaten halife sıfatı taşıyan bir padişahın ve dinî kurallarla yönetilen bir devletin dinî merâsimlerinin padişahın ve protokol kurallarından bağımsız olması düşünülemez. Biz de çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da icrâ edilen kandil merâsimlerini ele aldık. Çalışmada öncelikle merâsimin tanımı, önemi ve Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen merâsim çeşitlerinin sadece isimlerini belirttikten sonra, uygulanan dinî merâsimlerden kandil merâsimleri ve bu merâsimlerde icrâ edilen mûsikîyi ele almaya çalışacağız. Çalışmamızı bu şekilde sınırlamamız, çok geniş olan merâsim konusunun çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacağı sebebiyledir.

2. Merâsimin Tanımı ve Önemi

Günlük yaşantımızın hemen hemen her alanında bir şekilde karşılaşmış olduğumuz merâsimleri, “bazen bir davranışlar kuralı, bazen uygun hareketler tarzı, bazen devletlerin resmî, dinî ve günlük hayatla ilgili işleyişlerini ele alan birtakım ilkeler dizisi” şeklinde görmekteyiz. Geniş bir etki alanına sahip olan merâsimin dinî hayatla ilgili olan kısmını çalışmamıza konu edindik.

Istılâhî olarak yukarıda verdiğimiz tanımının yanında merâsim, kelime olarak sözlüklerde şu şekilde tanımlanmaktadır: Arapça kökenli bir kelime olup “رسوم – رسم (r-s-m'den türemiş rusûm'un)” ve “مرسوم (mersûm) kelimesinin çoğulundan” türetilmiştir. Bunlardan birincisi “iz, eser, nişan, kalıntı, bâkiye, eşme, kumluk yerlerde açılan pınar; âdet, şive, örf; ücret vergisi, gümrük vergisi; kalemle tasvir etme, fotoğraf; alâmet, nizam, kâide; şekil, tören; tavsiye”¹¹ ikincisi ise; “resmî muâmeleler, mûtât olan âyinler, tekellûf, gösteriş”¹² anlamlarında kullanılmaktadır. Yine farklı sözlüklerde bu kelime: “resimler, resmî merâsimler, âdet hükmündeki gösterişler, resmî muâmeleler, şiveler, âdetler,¹³ resmî işlemler, sıradan olaylar, resmî tören, gösteriş, seremoni,¹⁴ tören, merâsim, protokol, gelenekler, âdetler, emir, bildiri, kararnâme, karar,¹⁵ resmî işler, yapılması âdet olmuş törenler, resmiyetin gerektirdiği kaide ve

¹⁰ Özlem Günday Koparal, *Osmanlı Minyatürlerinde Merasim Tasvirleri*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 25.

¹¹ Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*, (Ankara: Bayrak Matbaası Yayınları, 1961), 728.

¹² Mehmet Bahaettin, *Yeni Türkçe Lügat*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004), 466-467.

¹³ Abdullah Yeğin, *Yeni Lügat*, (İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, 1992), 410.

¹⁴ İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*, (Ankara: Yargı Yayınları, 2006), 1060.

¹⁵ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Mektep Yayınları, 2014), 473.

davranışlar; usûl, yol, yordam"¹⁶ manalarında kullanılmıştır. Bu manalardan anlaşıldığı üzere merâsim çoğu zaman tören manasında da kullanılmıştır.¹⁷

Yaratılışı gereği sosyal bir varlık olan insanoğlunun bir ürünü ve neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan merâsimlerin insan hayatındaki önemi çok büyüktür. Bu öneme kısaca baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Tarihte yaşamış olan bütün toplumlarda "sosyolojik açıdan kutsal ve dinî" özellikler taşıyan merâsimlerin, insanların dini ritüellerini yaşarken mûsikî ile birlikte kullandıkları en önemli araç olması, yine hayatın askerî, siyâsî, toplumsal gibi alanlarında temsili sahneler kullanarak bireyin topluma uyum sağlaması ve aynı zamanda toplumdaki bireylerin kaynaşması suretiyle o toplumun devamlılığını sağlaması.¹⁸ Kezâ aynı şekilde ahlâkî ve dinî pek çok uygulamayı içeren ve toplumun kaynaştığı, toplumdaki insanların her konuda birbirlerine destek olduğu, kendilerini güvende hissettiği, ortak paydalarda birleşme duygusunun iyice pekiştirildiği toplantı, bayram, dinî amaçlı bir araya gelişlerin olduğu merâsimlerin yapılması. Eski zamanlardan günümüze kadar yönetimin başında olan kişiler tarafından etkin bir şekilde kullanılan bir temsil yolu olması ve toplumun farklı tabakalarında bulunan eğitim ve kültür seviyesi olarak birbirlerinden ayrılan birçok kişiye eşzamanlı olarak hitap edebilmesi. İktidârı elinde bulunduran kişilerin kendilerini halka "güç gösterisi, iktidar, dünya görüşünü benimsetme" gibi doneleri sembolik simgeler kullanma ve bunları merâsimlerde sunma yoluyla rûştünü ispat etmeye çalışması gibi. Bütün bunlar yapılırken söz konusu merâsimlerin aralıklarla tekrar etmesi büyük önem arz etmiştir.¹⁹ İktidarlar bunu yaparken merâsimler aracılığıyla "yönetim erkinin kutsal olanla bağlantısını kurarak merâsimlerin yöneticilere meşruluk kazandırma işlevini de yerine getirdiğine"²⁰ kanaat getirmişlerdir.

Toplumların yaşantılarını ele alan araştırmalar, yaratılışı itibariyle sosyal bir varlık olan insanın hayatını daha renkli bir hale getirmesi, yaratılışında var olan inanma ihtiyacını gidermesi ve dinî ritüellerini daha da huşû içerisinde edâ etmesi için bir yol aramış ve bunu da bir şekilde merâsimler aracılığıyla uygulamaya koymuş olduğunu göstermiştir. Kezâ, sosyal birlik ve beraberlik fikriyle icrâ edilen merâsimlerin, toplumdaki birlikteliği güçlendiren, düzenleyen ve sonraki kuşaklara aktaran, kendini toplumdan dışlanmış olarak gören kişileri ya da yabancıları topluma uyum sağlar hale getiren ve "sosyal bir varlık olma bilincini güçlendirerek bununla birlikte beraber hareket etme yeteneğini geliştiren" bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.²¹

Merâsimler, aynı toprak parçası üzerinde hayatlarını sürdüren insanların siyâsî, dinî, kültürel yaşantılarında önem arz eden olay ve günleri yâd ederken, onları anarken ve kutlarken kendisine eşlik eden mûsikî ile birlikte bir araç olarak kullanılmışlardır. Amaçları ve yapılış şekilleri açısından içerisinde ortaya çıktıkları ve icrâ edildikleri toplumun kültür birikimine katkı sunan merâsimler genellikle resmî (Biat, Cülûs, Kurultay veya Dîvân Toplantıları, Kılıç Kuşanma veya Taç Giyme, Elçi Gönderme veya Elçi Kabulü, Sefere Gidiş veya Seferden Dönüş gibi), dinî (Cuma selamlığı, Ramazan ve Kurban bayramları, Cenaze Merâsimi, Mevlid, Regaib, Miraç ve Berat Kandilleri ve Kadir Gecesi), toplumsal (Düğün, Sünnet, Doğum, Nevruz ve yılın diğer belli zamanlarında "toy" havasında şenliklerle yapılan) merâsimler şeklinde sınıflandırılmıştır.²² İşte yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız bu ve bunun gibi

¹⁶ Mertol Tulum, *Temel Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1985), 857.

¹⁷ Bkz., Mertol Tulum, *Temel Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1985), 1383, Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü*, (İstanbul: Sartonet Yayınları, 2013), 694, Necmettin Şahinler, Ahmet Yüksel Özemre *Misalli Kelimeler/Kavramlar Sözlüğü*, (İstanbul: Kurtuba Kitab Yayınları, 2012), 770-771.

¹⁸ R. Bahar Akarpınar, *Türk Kültüründe Dinî Törenler ve Mevlid Kutlamaları*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 18.

¹⁹ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merâsimler*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 236-237.

²⁰ Sibel Özbudun, *Ayinden Törene*, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 1997), 13.

²¹ Akarpınar, *Türk Kültüründe Dinî Törenler ve Mevlid Kutlamaları*, 19.

²² Savaş Eğilmez, "Bâbü'rname'de Yer Alan Törenler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 46, (2011), 237.

daha birçok nedenden dolayı merâsimler, tarih boyunca bütün milletler tarafından severek icrâ edilmişlerdir.

3. Osmanlı Devleti'nde İcrâ Edilen Merâsim Çeşitleri

Muntazam bir “kurumlar manzumesi” olan ve bu sayede büyük bir devlet olma özelliğini elinde bulunduran Osmanlı Devleti bu sayede 600 küsür yıl hüküm sürmüştür. Osmanlı topraklarında yaşayan Türk toplum yapısına baktığımızda toplumda “külliye, iman, düşünce, davranış ve uygulama dengesini” ayakta tutan kadîm bir geleneğin varlığını görmekteyiz. Bu anlayış toplumun en alt tabakasından en üst tabakasına kadar etkili olmuş, bu etki Osmanlı toplumunda âdet ve geleneklerin oluşum ve olgunlaşmasında da kendini göstermiştir. Merâsimler özelinde baktığımızda bu kadîm gelenek “doğum, sunnet, evlilik, ölüm, dinî günler, dinî bayramlar” şeklinde ortaya çıkmıştır.²³

Osmanlı Devleti'nde merâsimleri de içine alan protokol iş ve işlemleri “teşrifât” adı verilen bir teşkilat tarafından yerine getirilirdi. Teşrifâtın kural ve kâidelerini âdetler, gelenekler ve görenekler belirlerdi. Bu kurallara padişahın tutun en alt kademeye kadar ilgili herkes titizlikle uymaya çalışırdı. Bu kural ve kâideler bütün Türk devletleri gibi Osmanlı Devleti'nin de kültürel oluşumunda büyük bir rol oynamıştır. Zira merâsimleri de kapsayan bu kurallar devletin resmi iş ve işlemlerinden tutun sarayda ve toplumda câri olan diğer bütün uygulamalar üzerinden kendini göstermiştir. Bu nedenle resmî olsun ya da dinî olsun yapılmakta olan bir merâsime padişahla birlikte üst düzey katılım sağlanırdı. Bu durum aynı zamanda Türk kültür tarihinde oturmuş bir “devlet ve şehir geleneğinin olduğunu” ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti'nde padişahlar İstanbul'un fethine kadar Bursa ve Edirne'de bulunan saraylarda ikâmet etmiş fetihlerden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı'na geçmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde saraylar hem padişah ve ailesinin yaşadığı yer hem de merkezi yönetim yeri olarak çok işlevsel bir yapıya sahiptiler. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde kendisinden önceki Türk-İslâm devletleri gibi merâsim eşliğinde takdîm edilen “çeşitli âlem, hil'at, unvan, menşûr kavramları ve aynı zamanda pek çok merâsim” uygulaması söz konusu saray ve çevresinde cereyân etmiştir.²⁴

Osmanlı Devleti gerek dünya gerekse de Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan ve aynı zamanda devlete uzun bir süre başkentlik yapan İstanbul'u bu özelliklerinden dolayı âdeti merâsimler şehri yapmıştı. Üç kıtaya hükmeden bir devletin resmî başkenti olmasının yanı sıra aynı zamanda kültürel başkentliğini de yapan İstanbul “özel bir merâsim alanı” haline gelmişti. Dolayısıyla resmî merâsimler başta olmak üzere dinî ve diğer bütün merâsim ve uygulamalar İstanbul'da bulunan saray ve çevresinde uygulamaya konulmuştur.²⁵ Bununla birlikte merâsimler, sadece saray ve çevresinde değil, padişahın ve dolayısıyla devletin gücünü ve azâmetini hem tebâyâ hem de yabancı devletlere göstermek amacıyla devletin diğer bölgelerinde de icrâ edilmiştir.²⁶

Merâsimlerle ilgili özetlemeye çalıştığımız bu bilgilerden sonra Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen merâsimlere baktığımızda Osmanlı Devleti'nde merâsimler, daha önce de kısaca değindiğimiz gibi resmî, dinî ve toplumsal merâsimler şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Bu sınıflandırma eskiden beri bütün milletlerde var olan bir durum olup merâsimin yapılış amacına göre yapılmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nde de merâsimler genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Resmî Merâsimler: Biat Merâsimi, Cülûs Merâsimi, Dîvân-ı Hümâyûn Merâsimi, Kılıç Kuşanma Merâsimi, Arz'a Girme Merâsimi, Ulûfe Dağıtım Merâsimi, Elçi Kabulü Merâsimi, Sefer-i Hümâyûn Merâsimi, Donanmâ-yı Hümâyûn'un Denize Açılması Merâsimi.

²³ Umay Türkeş Günay, “Osmanlıda Âdet ve Gelenekler”, *Türk Dünyası Kültür Atlası Osmanlı Dönemi 6*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2007), 282.

²⁴ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 73.

²⁵ Ahmet Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merâsimleri”, *Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2015), 3/404.

²⁶ Fatma Sel Turhan, “18. Ve 19. Yüzyıl Osmanlı Resmî Törenlerinin Bosna Eyaletindeki Yansımaları”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 6/2 (2017), 341.

Dinî Merâsimler: Cumâ Selamlığı Merâsimi, Ramazan Bayramı Merâsimi, Kurban Bayramı Merâsimi, Mevlid Kandili Merâsimi, Regâib Kandili Merâsimi, Miraç Kandili Merâsimi, Berat Kandili Merâsimi, Kadir Gecesi Merâsimi, Hırkâ-i Saâdet Ziyareti Merâsimi, Hac ve Surre Merâsimi.

Toplumsal İçerikli Merâsimler: Bed-i Besmele (Okula Başlama) Merâsimi, Cenaze Merâsimi, Doğum Merâsimi, Düğün Merâsimi, Sünnet Merâsimi.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında çalışmamızın ana eksenini oluşturan ve Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen bu merâsimlerden dinî merâsimlerin içerisinde değerlendirilen kandil gecelerinde icrâ edilen merâsimler tanıtıldıktan sonra mûsikî ile olan ilişkileri üzerinden devam edilecektir.

3.1. Mevlid Kandili Merâsimi

Kandil sözcüğü, latince kökenli olup “candle” sözcüğünden gelmiştir. Bu sözcük Arapça “kındil”, Türkçede ise “kandil” şeklinde kullanılmaktadır. Arapçada kandil kelimesinin karşılığı aydınlatıcı, mum, lamba” anlamında kullanılan “sirac” veya “misbah” kelimeleridir. Osmanlı toplumunda kandil kelimesinin yanında bazen “çerağ” kelimesi de kullanılmıştır.²⁷

Osmanlı Devleti'nde mübarek gün ve geceler için bu sözcüğün kullanılması, II. Selim döneminden itibaren bu gecelerde câmilerin aydınlatılması ve minarelerin kandillerle donatılmasından dolayıdır. Bu nedenle bu gecelere “kandil geceleri” denilmiştir.²⁸ Osmanlı Devleti'nde bu gecelere Arapça gece anlamına gelen “leyl” kelimesi de eklenerek “leyle-i kadr”, “leyle-i miraç” şeklinde telaffuz edilmiştir. Kamerî takvim esas alınarak bu geceler “Rebiü'l-evvel ayının on ikinci gecesi Mevlid Kandili, recep ayının ilk cumâsı Regâib Kandili, recep ayının yirmi yedinci gecesi Mirâç Kandili, şaban ayının on beşinci gecesi Berat Kandili, ramazan ayının yirmi yedinci gecesinde ise kandil olarak kutlanan Kadir Gecesi” şeklinde bir takvimle kutlanırdı.²⁹

Mevlid kelimesi “doğum yeri ve zamanı” anlamlarına gelir.³⁰ Mevlid, Müslümanlarca genellikle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğduğu yer ve zaman için kullanılmıştır. Bu nedenle bazen “Mevlûdü'n-Nebi” veya “Mevlid” şeklinde kullanılmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in doğduğu ev için de bu kelime kullanılmaktadır.³¹ Kezâ, bu günde okunmuş olan ve Hz. Peygamber'in hayatını ve faziletlerini içeren manzum eserler için de “Mevlid” kelimesi kullanılmaktadır.³² Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbet bütün İslâm âleminde olduğu gibi Osmanlı toplumunda da üst düzey olduğundan onlar, dünyadaki diğer Müslümanlarla birlikte “Mevlid Kandilini” içerisinde ibadetin, izzet-i ikrâmın ve eğlencelerin bulunduğu merâsimlerle idrâk etmişlerdir.³³

Hz. Peygamber için yazılan hemen hemen her dilde pek çok manzum mevlid bulunmaktadır. Bunların en meşhurları, “Kâ'b b. Zühayr ve Bûsrî'nin aynı isimle anılan “Kasîdetü'l bürde'si”, Şemseddin ibnû'l-Cezerî'nin “Mevlidü'n-nebi'si, Cafer b. Hasan el-Berzenci'nin el- 'ikdü'l-cevher'i (Mevlidü'n-nebi), Türk dünyasında Süleyman Çelebi'nin “Vesîletü'n-necât” isimli eserlerdir.³⁴ Mevlid merâsimlerinin önemle icrâ edilmesinden dolayı Anadolu topraklarında da çokça mevlid kaleme alınmıştır. Ancak bunların hiçbirisi Süleyman Çelebi'nin “Vesîletü'n-necât” adlı eseri kadar tutulmamıştır.³⁵

²⁷ Nebi Bozkurt, “Kandil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/299.

²⁸ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 193.

²⁹ Nebi Bozkurt, “Kandil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/300-301.

³⁰ Ahmet Özel, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/475.

³¹ Necla Pekolcay, “Osmanlı Teşrifâtında Yer Almış Olan Mevlid Törenlerinin Öncekilerden Farklı Noktaları”, *Söğüt I. Milletlerarası Osmanlı Sempozyumu*, (İstanbul. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları No:3, 1988), 114.

³² Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merâsimler*, 226.

³³ Osman Türer, “Osmanlı Sarayında İcrâ Edilen Mevlid Merâsimi: Mevlid alayı”, *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum II*, (Sakarya: DİB Yayınları, 2009), 359.

³⁴ Ahmet Özel, “Mevlid”, 477.

³⁵ Osman Çetin, “Tarihte İlk Resmi Mevlid Merâsimleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, (1987), 76.

Osmanlı'da mevlid günleri yapılan merâsimin başlangıcıyla ilgili kesin bilgiler olmasa da³⁶ vakfiye kayıtları Osman Gazi dönemini,³⁷ resmi saray teşrifâtı kayıtları ise Kanûnî Sultan Süleyman dönemini işaret etmektedir.³⁸ Merâsimin birkaç ilave ile II. Selim zamanında geliştirildiği ancak asıl resmi uygulama alanını I. Ahmet zamanında almaya başladığı ve III. Murad zamanında tamamen resmi bir şekilde kutlandığı söylenebilir. Sonraki dönemlerde mevlid kandillerinde bütün camilerde kandil yakılmış ve mevlid okutulmuştur.³⁹

3.2. Regâib Kandili Merâsimi

Regâib, "Kendisine rağbet edilen şey, bol ve değerli bağış" anlamındaki "ragîbe" kelimesinin çoğuludur. Dinî kaynaklarda ise bu kelime, "bol sevap ve mükâfat, faziletli amel" manalarında kullanılır. Hicri takvimde recep ayının ilk perşembe gecesini cumaya bağlayan geceye isim olarak verilmiştir.⁴⁰

Bu gece, haram aylardan olan recep ayında bulunmasından ve ismi zikredilmese de Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde "saygı gösterilmesi ve oruç tutulması" şeklinde kendisinden bahsedilmesinden dolayı Osmanlılar dâhil bütün İslâm âlemi için muteber bir gece kabul edilmiştir.⁴¹ Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu gece anne rahmine düştüğü kaynaklarda zikredilmektedir.⁴² Sayılan bu nedenlerden dolayı Regâib Kandili müminlerce samimi duygular içinde merâsim havasında geçirilmiştir.⁴³

Osmanlı Devleti'nde merâsimin yapılacağı öncelikle çeşitli şekillerde yapılan ilanlarla duyurulurdu. Sonrasında mûtat olduğu üzere özellikle selâtin camilerinde geceye has kandiller yakılır mahyalar asılırdı. Top atışları yapılarak merâsime başlanır camilerde vaazlar verilirdi. Merâsim, gerek yöneticiler gerekse halk tarafından huşu içerisinde ihyâ edilirdi.⁴⁴ Bununla birlikte hem Osmanlı Devleti'nde hem de diğer İslâm coğrafyasında yapılagelen diğer bir gelenek vardı ki o da bayram havası içerisinde geçirilen bu günlerde "Kandil geceleri için birkaç gün önceden hazırlık yapılır, güzel elbiseler giyilir, kokular sürülür, çarşıda, pazarda güzel kokulu simitler satılırdı. Bu günlerde câmler tıklım tıklım dolar, namazdan önce veya sonra vaazlar edilir, Kur'ân-ı Kerîm veya Mevlid-i Şerîf okunurdu."⁴⁵

3.3. Miraç Kandili Merâsimi

"Yukarı çıkmak, yükselmek" gibi anlamlarda kullanılan Arapçadaki "uruc" sözcüğünden türetilen miraç, "yukarı çıkma aracı, merdiven" şeklinde anlam kazanmıştır. Terim olarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bir gece "Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya" yolculuk yapması ardından göğe yükseltilmesi hadisesi için kullanılmıştır. Bütün kaynaklarda bu hadiseye "İsrâ ve miraç" denilirken Türkçe kullanımında "miraç" kelimesi her iki kelimenin yerine kullanılır.⁴⁶ Miraç hadisesi Kur'ân-ı Kerîm'de "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulu Muhammed'i Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O gerçekten işitendir, görendir." (İsrâ 17/1) âyetleriyle zikredilmiştir.

Haram aylardan olan Recep ayında idrâk edilen gecelerden biri de "Miraç Kandili"dir. Bu gecede Hz. Peygamber tarafından müminlere çeşitli hediyeler getirilmiştir. Bu hediyeler; beş vakit namaz, Allah'a ortak koşmayanların affedileceği müjdesi ve bakara sûresinin sonunda bulunan âyetlerdir. Bu sebeplerden dolayı bu gece, Müslümanlar tarafından ibadetle geçirilmeye layık bir gece olmuştur.⁴⁷

³⁶ Mehmet Şeker, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/479.

³⁷ Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilâtımız*, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 17, Kervan Yayınları, t.y.), 151.

³⁸ Mehmet Şeker, "Mevlid", 479.

³⁹ Mehmet Şeker, "Mevlid", 479.

⁴⁰ Hamdi Tekeli, "Regâib Gecesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/535.

⁴¹ Hamdi Tekeli, "Regâib Gecesi", 535.

⁴² Halide Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", *İstem Dergisi* 7/13, (2009), 199-231.

⁴³ M. Ragıp İmamoğlu, "Regâib Kandili Münasebetiyle Bir Hasbihal", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 3/10-11, (1964), 232.

⁴⁴ İmamoğlu, "Regâib Kandili Münasebetiyle Bir Hasbihal", 232.

⁴⁵ Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", 199-231.

⁴⁶ Salih Sabri Yavuz, "Miraç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/132.

⁴⁷ Nebi Bozkurt, "Kandil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/301.

Osmanlı padişahları, XVI. yüzyıldan sonra berât ve miraç merâsimleri kutlamalarını fermanlar yayınlamak suretiyle gelenekselleştirmişlerdir. Buna göre, “miraç gecesi yatsı namazı başlamadan, miraç hadisesinden bahseden vaazlar verilir, namazı müteakip mevlid veya mirâciye okunurdu. Eğer bunlardan biri okunmazsa cemaat hafızların okuduğu Kur’ân-ı Kerîm’i dinler, sonrasında cemaatin bir kısmı evine dönerken bir kısmı da câmide kalarak nafilâ namazı kılmaya devam ederdi.”⁴⁸

3.4. Berat Kandili Merâsimi

Arapça kökenli bir sözcük olan “berat”, “berâe, berâet” sözcüğünden türemiş ve “iki şey arasında ilişki olmaması veya yükümlülüğün bulunmaması” anlamında kullanılmıştır. Müslümanların, Allah (c.c.) tarafından affedileceklerine olan ümitlerine istinaden şaban ayının on beşinde idrâk edilen bu geceye “Berat Kandili” denilmiştir. Bu nedenle bu geceye büyük önem verilmiş, gece ibadet ve zikirlerle geçirilmiştir. Bu gecenin önemine hadislerde de değinilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, “Allah Teâlâ –rahmetiyle- şabanın on beşinci gecesi dünya semasında tecelli eder ve Kelb Kabilesi koyunlarının kolları sayısından daha fazla kişiyi bağışlar.” (Tirmizî, “Savm”, 39; İbn Mâce, “İkâme”, 191.); Başka bir hadiste de “Şabanın ortasında gece ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, “yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona âfiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle!” der.” (İbn Mâce, “İkâme”, 191.) buyurmuştur. Bununla birlikte kaynaklarda kıble yönünün “Mescid-i Aksâ’dan Mescid-i Haram’a” bu gecede çevrildiği zikredilmektedir.⁴⁹

Bir de bu geceye “Leyletüs-sâk yani mahkeme hücceti alındığı gece de denilir.” Bundan kasıt Allah’ın (c.c.) müminler için berât hükmünü vermesidir. Yani bu gece inananların günahlardan bağışlanma vesilesi olan önemli bir gecedir.⁵⁰ Zirâ, Berat Kandili gecesinde müminler Allah (c.c.) tarafından hayır, bereket, rahmet ve mağfirete gark edilir. Yapılan iyi işler bu gecede diğer amellerden fasl edilerek kabul edilir. Müminlerin yapmış oldukları küçük günahlar affolunur. Ancak büyük günahlarda ısrar ve sebat edenler için herhangi bir af veya mağfiret söz konusu değildir.⁵¹

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız nedenlerden olsa gerek bu gece genellikle ferdî olarak idrâk edilmeye çalışılmıştır. Bunun için diğer gecelere göre bu gece yapılmış olan merâsimlerin azlığı dikkat çekmiştir. Ancak buna rağmen Osmanlı Devleti’nde, diğer gecelerde olduğu gibi bu gecede de sarayın harem kısmındaki hareketlilik her zaman göze çarpmıştır. Buna göre Berat Kandili’nde harem dairesinde mevlid okunup dualar edilerek geçirilirdi.⁵²

3.5. Kadir Gecesi Merâsimi

Sözlükte, “hüküm, şeref, güç, yücelik manalarına gelen kadir, terim olarak Kur’ân-ı Kerîm’in nâzil olduğu gece için “leylet’ül-Kadr” biçimiyle kullanılır. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan kadir sûresi Kur’ân’ın bu gecede indirildiğini, bundan dolayı bu gecenin fazilet bakımından bin gecedan daha hayırlı olduğunu zikretmektedir. İnsanlığa bir rahmet olarak indirilen ve insanlık için bir dönüm noktası olan kutsal kitabımızın bu gecede indirilmeye başlanması doğal olarak geceye büyük manalar yüklenmesine vesile olmuştur. Kezâ Hz. Peygamber’in hadislerinde Kadir Gecesi’nin ümmetine bir hediye olduğu bildirilmektedir. Bu sebeple Kadir Gecesi ve Kadir Gecesi’ni içerisinde barındıran özellikle ramazan ayının son on günü müminler için günahlardan bağışlanma istemeleri, samimi bir şekilde kulluk şuuruyla ibadet etmeleri için bir fırsat olarak telakki edilir.⁵³

⁴⁸ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Miraç-nâmeler*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 83-87.

⁴⁹ Halit Ünal, “Berat Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/475.

⁵⁰ Sadeddin Evrin, “Miraç ve Berat Kandilleri Münasebetiyle”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 2/12, (1963), 6.

⁵¹ Abdullah Güvenç, “Berat Gecesi”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 6/11, (1967), 279.

⁵² Aslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, 199-231.

⁵³ M. Sait Özervarlı, “Kadir Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/124-125.

Osmanlı Devleti'nde de bu faziletlerinden dolayı Kadir Gecesi, geceye mahsus dua, ibadet ve merâsim şekilleriyle zengin bir birikime sahip olmuştur. On bir ayın sultanı olarak adlandırılan ramazan ayı içerisinde bulunması da bu zenginliğe ayrıca katkı sunmuştur. Nitekim bu ay boyunca yapılan ibadetlerin bir nevi Allah (c.c.) sunulduğu gece olarak telakki edilir. Bu nedenle özellikle okunan hatimler kadir gecesi gelmeden bitirilmeye ve gecede başışlanmaya özen gösterilirdi. Bu nedenle bu gecede başta selâtin camileri olmak üzere ibadethânelerde sabaha kadar ibadet edilir, yine cami ve tekkelerde vaazlar verilirdi. Bütün bunlar âdeta merâsim havasında üst düzey devlet adamları, alimler ve halkın her kesiminin katılımıyla icrâ edilirdi.⁵⁴

Osmanlıda bu gecede edâ edilen ve “tesbih namazı” adı verilen namaz yine selâtin camilerinden birinde padişahın da katılımıyla halk tarafından kılınırdı. Padişah, bu namaza “kadir alayı” denilen bir alayla merâsim düzenlenmek suretiyle iştirâk ederdi.⁵⁵ Cuma selamlığına benzeyen bu merâsimde saraydan gidilecek camiye kadar alayın geçeceği yollar süslenirdi. Cuma selamlığından tek farkı gece yapılan bir merâsim olduğundan yollar kandillerle donatılır, padişahla yürüyen alayda görevliler meşale taşırdı. Bu merâsimde de padişah geçerken “mağrurlanma sultanım senden büyük yaradan var” şeklinde alkış yapılırdı. Namaz bittiğinde gelişte olduğu gibi aynı düzenle saraya dönüş yapılırdı.⁵⁶ Cuma selamlığında olduğu gibi padişahla birlikte kadir alayının güzergâhında gerekli önlem ve tedbirler alınır, tamir edilecek yerler tamir edilirdi. Halkın alayı rahat bir şekilde temâşâ edebilmesi için yol kenarlarına oturak şeklinde düzenekler konulurdu. Bilhassa harem ehline ve başta elçiler olmak üzere yabancılara özel yer tahsis edilirdi. Ramazan'ın yaz ayına denk geldiği zamanlarda sahildeki saraylarda oturan padişahlar deniz yoluyla Topkapı Sarayı'na geçer iftar ettikten sonra oradan da namazın kılınacağı camiye giderlerdi. Bu camiler genellikle “Ayasofya, Sultan Ahmet, Bayezid, Fatih, Süleymaniye, Eyüp Sultan câmilerinden biri” olurdu.⁵⁷

Osmanlı Devleti'nde kadir geceleri düzenlenen merâsimler, “özel bir folklor ve gelenek” haline dönüşmüştür. Ayasofya Camii başta olmak üzere Osmanlıdaki diğer camilerde özellikle selâtin camilerinde icrâ edilen merâsimler, başka hiçbir yerde görülemeyecek ihtişama ulaşmışlardır.⁵⁸ Cami minarelerine bu geceye mahsus mahya asılır, minareler baştan aşağıya kadar kandillerle donatılırdı.⁵⁹ Kezâ, cami içlerinde de bu gece için kandiller yakılır, minarelere bayraklar çekilirdi.⁶⁰ Devletin son zamanlarında padişahların sahildeki saraylarda yaşamalarından dolayı merâsimler buradaki camilere kaydırılmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde Hamidiye Câmii'nde icrâ edilen merâsimde terâvih namazı sona erinceye kadar Yıldız Meydanı'nda havai fişekler atılmıştır.⁶¹

4. Kandil Gecelerinde İcrâ Edilen Dinî Merâsimlerde Mûsikî-Merâsim İlişkisi

Sanat, İslâm kültür ve medeniyeti tarafından Allah'ın (c.c.) cemâlinin yansıması olarak telakki edilmiştir. Bu kültürün önemli bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti'nde de aynı düşünce hâkim olmuştur. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ses mûsikisine önem vermesi ve bu nedenle başta Bilal-ı Habeşi olmak üzere sesi güzel olan müezzinlerine ezanı okutması, Kur'ân'ın güzel sesle okunmasını istemesi de bunun göstergesidir. Dolayısıyla sanatın önemli bir dalı olan mûsikî Osmanlı Devleti'nde de sevilmiş, icrâ edilmiş ve geliştirilmiştir. Bunun sonucunda Türk Mûsikîsi ve buna bağlı olan dinî mûsikî içerisinde önemli formlar meydana gelmiş ve bugüne kadar var olmaya devam etmiştir. Söz konusu mûsikî formları devletin resmi başkenti olmasının yanında aynı zamanda devlete kültür başkentliği de yapmış olan İstanbul gibi bir şehirde gelişme göstermiştir. Bunun sonucunda burada Osmanlı Devleti'ne ait olan tarz ve tavırlar ortaya çıkmıştır.⁶²

⁵⁴ Mustafa Uzun, “Kadir Gecesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/126.

⁵⁵ Uzun, “Kadir Gecesi”, 126.

⁵⁶ Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilâtımız*, 155.

⁵⁷ Uzun, “Kadir Gecesi”, 126.

⁵⁸ Uzun, “Kadir Gecesi”, 126.

⁵⁹ Ahmet Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merâsimleri”, *Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2015), 3/422.

⁶⁰ Uzun, “Kadir Gecesi”, 126-127.

⁶¹ Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merâsimleri”, 423.

⁶² Ahmed Şahin, “Osmanlı İstanbul'unda Dinî Mûsikî”, *Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2015), 7/66.

Türk-İslâm devleti olmasından dolayı kendinden önceki İslâm devletleri gibi Osmanlı Devleti'nin de siyasetinde “gazâ ve fütûhât” düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşüncenin en önemli özelliklerinden biri fethedilen yerlerin daha yaşanılır bir hâle getirilmesidir. Bunun için öncelikle imar faaliyetlerine başlayan Osmanlı Devleti'nde bu faaliyetin önemli yapılarına, başta cami olmak üzere “medrese, imârethâneler, hanlar, hamamlar” ve daha pek çok kurum gösterilebilir. Bununla birlikte padişah başta olmak üzere diğer devlet adamları ilimle birlikte sanatın da gelişimi için her türlü yardımı ve fedakarlığı yapmışlardır. Bunun içindir ki padişahların çoğunun bilhassa mûsikî konusundaki hassasiyetleri ve mûsikîyi teşvik edip korumaları takdire şâyandır. Devletin kuruluşunda son zamanlarına kadar durum hep böyle olagelmıştır.⁶³

Bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'nde mûsikî hemen hemen her alanda icrâ şansını bulmuştur. Halifelik makamını uhdesinde bulundurması hasebiyle aynı zamanda dinî bir devlet yönetimine sahip olan Osmanlı Devleti'nde icrâ edilen özellikle merâsimlerin çoğu dinî nitelikte olan merâsimlerdi ve bu merâsimlerin çoğu bilhassa ses mûsikîsi eşliğinde uygulanırdı. Halkın çok fazla rağbet ettiği ve kendileri üzerinde önemli etkilerinin bulunduğu merâsimlere bu etkisinden mütevellit Osmanlı Sarayı da ehemmiyet göstermiştir. Dolayısıyla merâsimlerin etki alanı sadece saray ve çevresi olmamış, aynı zamanda devletin bütün bölgelerinde merâsimler sevilerek yapılmış ve takip edilmiştir. Merâsimler, genellikle “padişah-halife” gibi dinî kimliği ön plana çıkmış bir kişinin etrafında şekillenirdi. Bu da halk nezdinde “aynı ülkenin padişahı”, Müslüman olan tebaada ise “aynı dinin halifesi” gibi duygular uyandırmıştır. Uhrevî yönü ağır basan bu duygu ve düşünceler, halkın sultana ve başında bulunduğu devlete duyulan özellikle manevî bağlılığı perçinlemiştir.⁶⁴ Bu açıdan bakıldığında merâsimlerin ve merâsimlerde olmazsa olmaz bir araç haline gelen mûsikînin önemi daha anlaşılır olacaktır. Bilhassa dinî merâsimlerin yukarıda sözü edilen duyguların izhâr edilmesindeki rolü bunun en önemli göstergesidir. Şimdi ikinci bölümde kısaca tanıtmaya çalıştığımız merâsimlerin mûsikî ile olan ilişkilerine bakalım.

5. Kandil Gecelerinde Mûsikî

Yukarıda da değindiğimiz gibi İslâm kültür ve medeniyetinin yaşanmış olduğu coğrafyalarda âdet olduğu üzere yapılmış olan güzel uygulamalar vardı. Buna göre kutsal gün ve geceler için evvelden hazırlıklar yapılır, “temiz elbiseler giyilir, kokular sürülür ve pazarlarda kandil simidi satılırdı.” Bu gecelerde camiler dolup taşar, cami ve tekkelerde namaz öncesi veya sonrası verilen vaazlar, Kur’ân tilaveti ve mevlidler dinlenirdi.⁶⁵ Bunların yanında idrâk edilen gecenin ruhuna münasip ilâhiler ve diğer dinî mûsikî formları icrâ edilirdi.

Osmanlı'da III. Murad zamanına denk gelen ilk resmî mevlid merâsimi⁶⁶ 1590 yılında rebîü’levvel ayının 12. gecesinde okunan mevlidtir. Bu mevlid, Sultan Ahmed Camii'nde icrâ edilmiştir.⁶⁷ Hep bu tarihte icrâ edilen mevlid merâsimleri cami minarelerinden kandillerin yakılmasıyla başlardı.⁶⁸ Merâsimlerde sırasıyla Fetih Sûresi, tarîfhânlar tarafından okunan ve Hz. Peygamber'in özelliklerini sıralayan “Ta'rif” okunur ve vaazlar veriliirdi. Merâsime katılanlara şerbet dağıtıldıktan sonra mevlidhânlar tarafından Süleyman Çelebi'ye ait ve bütün Osmanlı coğrafyasında bilinen “Vesiletü'n-Necât” isimli mevlid, mûsikîyle irticâli olarak icrâ edilirdi.⁶⁹ Kezâ yine bu merâsimde “na'tler, münâcaat ve kasideler” seslendirilirdi.⁷⁰

⁶³ Nuri Özcan, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dinî Mûsikî”, *Osmanlı Ansiklopedisi Kültür-Sanat*, (Ankara: ed., Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 10/725.

⁶⁴ Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merâsimler*, 237.

⁶⁵ Cahid Baltacı, “Leyle-i Regâib”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 2/23, (1969), 22.

⁶⁶ Ubeydullah Sezikli, *Makamlarla Türk Din Mûsikîsi Eğitim Seti*, (İstanbul: Dört Mevsim Yayınları, 2013), 103.

⁶⁷ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı “Âdâb-ı Osmaniyye”*, (İstanbul: İz Yayınları, 2011), 313-314.

⁶⁸ Seyyid Hasan Muradî, *İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016), 37.

⁶⁹ Esad Efendi, *Teşrifât-ı Kadîme*, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 132, Kervan Yayınevi, 1979), 23-24.

⁷⁰ Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilâtımız*, 151.

Mevlid merâsimlerinde mevlid-i şerifin besteli kısmı irticâlen okunurdu. Bahir adı verilen mevlid bölümleri mûsikî ilmine vâkıf “mevlidhânlar”ca icrâ edilirdi. Bahirler arasında dinî mûsikînin başka bir formu olan ve “tevşihhânlar”ın okuduğu “tevşih” icrâ edilirdi. Her mevlid bahri belirli bir makam sıralaması takip edilerek okunmaktaydı.⁷¹ Mevlidle birlikte okunan na’t ve ilahilerden sonra Hz. Peygamber’i tâzim için ayağa kalkılarak salât-ü selam okunurdu.⁷² Baştan sona değişik birçok makamın geçkileriyle birlikte uygulandığı en güzel örneklerden biri olan mevlid, “Kur’ân-ı Kerîm okuyan “aşirhânlar”, tevşih ve ilâhî okuyan “tevşihhânlar”, mevlid bahirlerini okuyan “mevlidhânlar” ve dua eden “duahânlar” şeklinde dört grup” tarafından icrâ edilmekteydi.⁷³

Recep ayının birinci cuma gecesinde idrâk edilen ve merâsimlerle kutlanan bir diğer kandil gecesi “Regâib Kandili”ydi. Cami ve tekkelerde özel meclisler kurularak yapılan merâsimlerde “recep ilahileri” denilen ilahiler okunmuştur. Kezâ bu merâsimde de tevşihler, na’tler ve Hz. Peygamber’i konu alan ilahiler icrâ edilirdi.⁷⁴

Regâib kandili merâsiminde uygulanan en önemli form hiç şüphesiz “Regâibiyye” dir. Besteli olan bu formun bulunduğu yazma eserlerde güfte kenarlarında ayrıca makam bilgileri de yazılmaktaydı. Bu makamlar, “uşşak, acem, arazbar ve tâhir” şeklinde kayıtlara geçmiştir. Bu kayıtlar eserin bestesi ile ilgili bilgiler vermiş⁷⁵ ancak eserin bestesi günümüze kadar gelememiştir.⁷⁶ Bu nedenle asıl bestesi unutulmuş regâibiyye, Uşşaki tarikatına bağlı dergâhlarda eseri icrâ eden kişinin mûsikî birikimine bağlı olarak irticâli bir şekilde okunmuştur.⁷⁷ Bununla birlikte diğer kandillerdeki gibi bu kandilde de “mevlid-i şerif,⁷⁸ Kur’ân-ı Kerim, na’t, ve bazı zamanlarda da mir’âciye” icrâ edilirdi.⁷⁹

Osmanlı Devleti’nde coşku içerisinde kutlanan gecelerden bir diğeri de Mîraç Kandili merâsimidir. Bu gecede yapılan merâsim için bestelenen ve sadece bu gecede icrâ edilen en önemli dinî mûsikî formu mi’râciyedir. Osmanlı topraklarında bu geceye has okunan mi’râciye XVIII. yüzyılda Kutbunnâyî Osman Dede tarafından yazılmış ve bestelenmiştir. Mi’râciyye bestelenmeden önce bu gecede okunan mi’râciyenin yerine “Muhammediyye” formunda yer alan “mîraç faslı geceye mahsus icrâ edilirdi. Buna ilaveten mîraç merâsiminde diğer gecelerde olduğu gibi aynı şekilde “Kur’ân Kerîm, mevlid, salâ ve salâvatlar, ilâhî ve tevşihler” icrâ edilmiştir.⁸⁰

Dinî mûsikînin “en uzun ve en sanatlı” bestelerinden olan mi’râciyye,⁸¹ “segâh, müstear, dügâh, nevâ, sabâ, hüseyinî, nişâbur” makamlarıyla bestelenmiş ve yedi haneden meydana gelmiştir. Uzun yıllar genellikle tekkelerde sevilerek icrâ edilen mi’râciyye, tekke ve zaviyeler kapatılınca diğer birçok dinî mûsikî formu gibi unutulmaya yüz tutmuştur. Ancak meşk yoluyla bu eser icrâ edilip yaşatılmaya çalışılmış ve tekrar nota altına alınmıştır.⁸²

Mîraç kandilinde yapılan merâsimlerde mîraç ilahilerine de yer verilirdi. Bu ilahiler, sözleri Yunus Emre tarafından yazılan ve acem makamıyla bestelenen tevşihle birlikte hümâyûn, sabâ, uşşak, dügâh-ı kadim makamıyla bestelenen diğer ilahiler, hüzzam ve rast makamında bestelenen mîraç ilahileri şeklinde karışımına çıkmaktadır.⁸³

Kaynaklarda kendisiyle ilgili diğer geceler kadar bilgi olmasa da Berat Kandili’nde de kandil gecelerinde mûtat olduğu üzere mescidlerde ve camilerde kandiller yakılır, mevlidler okunurdu. Yine aynı şekilde bu geceye münasip ilahiler söylendikten sonra dualar edilirdi. Bu kandilde diğer kandillerden farklı olarak

⁷¹ Nuri Özcan, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/484.

⁷² Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tabirleri*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 20, 2000), 248.

⁷³ Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Mûsikîsi*, (Ankara Akçağ Yayınları, 2011), 101-102.

⁷⁴ Mustafa Uzun, “Regâibiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2007), 34/537.

⁷⁵ Uzun, “Regâibiyye”, 536.

⁷⁶ Ahmed Şahin, “Osmanlı İstanbul’unda Dinî Mûsikî”, *Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2015), 7/68.

⁷⁷ Fatih Koca, “Salâhî Dede’nin Regâibiyyesi’nin Yeniden Bestelenmesi”, *Turkish Studies Dergisi*, 13/2, (2018), 547.

⁷⁸ Nuri Özcan, “Mevlid”, 484.

⁷⁹ Aslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, 220.

⁸⁰ Mustafa Uzun, “Mi’râciyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/135.

⁸¹ Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 48.

⁸² Uzun, “Mi’râciyye”, 137-138.

⁸³ Uzun, “Mi’râciyye”, 138-139.

Haremeyn'e gönderilecek olan ve içinde kutsal topraklar için hazırlanan para ve çeşitli hediyelerin de bulunduğu "mahmil-i şerîf" hazırlığı bu kandil gecesine denk getirilir ve icrâ edilen merâsimlere bu merâsim de dâhil edilirdi. Buna göre "mahmil-i şerîf" saray avlusunda gezdirilir ve bu gezdirme esnasında tekbirler, salâ ve salâvatlar getirilir, çeşitli ilahiler okunurdu.⁸⁴ Sultan III. Selim dönemine ait bir rûznâmeye göre padişah Berat Kandil'inin olduğu gecede ağalar camiinde akşam namazını kılıp daha sonra îrâd edilen vaazı dinlemiştir. Ardından okunmuş olan duaya ve hatm-i şerife de katılmıştır. Daha sonra yatsı namazını da "Hırka-i Şerif Odası'nda" edâ ettikten sonra hareme dönmüştür. Yine sultanın, bazı berat kandillerinde icrâ edilen merâsimlerde saraya davetli olarak "Gülşeni, Rifâi ya da Sa'dî" tekkelerinden gelen tarikat şeyhlerinin verdiği vaazı dinlediği, şeyhin riyasetinde yapılmış olan zikre dervişler ile birlikte katıldığı bilinmektedir.⁸⁵

Müslümanlar için çok önemli olan ve on bir ayın sultanı olarak isimlendirilen ramazan ayı içerisinde bulunan "Kadir Gecesi" bu önemine binaen merâsimlerle kutlanırdı. Osmanlıda geceye mahsus ve zengin bir birikime sahip olan kadir gecesi merâsimleri çeşitli ibadet ve dualarla geçirilirdi. Bu gece icrâ edilen merâsimlerde, sesi güzel olan hafızlar tarafından çeşitli makamlarla okunan Kur'ân-ı Kerîm kıraati, müezzinler tarafından makamlı bir şekilde okunan ezanlar, söylenen ilahîler, salâ-salâvatlar gecenin manevi atmosferine uygun bir şekilde müminlere dinletilirdi.⁸⁶ Kezâ ramazan ayı boyunca okunan hatimlerin bu geceye denk getirilmesi ve farklı camilerde kurrâ hafızlarca Türk Mûsikî'sinin değişik makamlarının çok güzel bir şekilde kullanılarak dualarla tamamlanması bu gecede icrâ edilen merâsimlerdeki mûsikîye güzel bir örnek teşkil etmiştir. Ayrıca sabaha kadar yapılan ibadetler, edilen dualarla birlikte çeşitli vaazların verilmesi de gösterilebilir. Kadir gecesi merâsimlerine padişahların da ivedilikle katılım sağlaması bu gece edâ edilen yatsı namazını diğer gecelere oranla katılım yönünden çok daha üst düzey bir vaziyete getirmiş, ayrıca namaz daha bir huşûyla kılınmıştır. Yine özellikle bu gecede "kadir namazı" da denilen Osmanlı Devleti'ne has bir teravih namazı kılınırdı. Namaz kılınırken okunan Kur'ân kıraatinin birçok makamla okunduğu namaza "Enderûn usulü terâvih namazı" adı verilmiştir.⁸⁷

Sultan III. Selim zamanında bestelenen ve daha sonra devam ettirilen "ramazaniye" adı verilen "ramazan ilahileri" bu gecede icrâ edilen merâsimlerin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Bu ilahîler, ramazan ayı boyunca teravih namazı aralarında ve özellikle kadir gecesinde kılınmış olan "Enderûn usulü teravihlerin" aralarında sanatkârane bir şekilde okunurdu.⁸⁸ Ramazan aylarında ve özellikle kadir gecelerinde göze çarpan bir diğer uygulama da "Temcid ve Münâcât" adı verilen dinî mûsikî formlarıdır. Halkın da iştirâk ettiği bu uygulamalara özellikle katılım bu gece çok fazla artardı. İçeriği Allah'a (c.c.) dua olan temcid ve yine içeriği yalvarma, yakarma, dua olan münâcâtlar manzum olarak yazılmış ve bestelenmiştir. Dinî mûsikînin iki önemli formu olan bu uygulamalar, icrâ edildiğinde orada bulunanlara âdetâ bir mûsikî ziyafeti şeklinde sunulurdu.⁸⁹ Bu gecenin başka önemli bir uygulaması da "sakal-ı şerîf" ziyaretleridir. Bu ziyaret esnasında getirilen ve geceyi daha da feyizli hale getiren tekbirler dini mûsikîmizin önemli formlarındandır.⁹⁰ Bununla birlikte bu gecede her an itibariyle tehlillerin ve tekbirlerin çekilmesi de söz konusuydu.⁹¹

⁸⁴ Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", 219-220.

⁸⁵ Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü -25 Aralık 1802/ 24 Ocak 1809-*, (İstanbul: Çetin Matbaacılık Yayınları, 2007), 41-42.

⁸⁶ Erdoğan Ateş, *Câmî Mûsikîsi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 126.

⁸⁷ Uzun, "Kadir Gecesi", 126.

⁸⁸ Fatih Koca- Ahmet Hakkı Turabi, "Câmi Mûsikîsi", *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, (Ankara: ed. Ahmet Hakkı Turabi, Grafiker Yayınları, 2017), 94-95.

⁸⁹ Ubeydullah Sezikli, "Temcid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/411.

⁹⁰ Halit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 89.

⁹¹ Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları*, 89.

6. Sonuç

İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından itibaren kutlanmış olan “tören, kutlama ve festivallere” bir şekilde mûsikî de dahil olmuş yani eşlik etmiştir. Türk toplumu, İslâm dinini kabul ettikten sonra gerek devlet işlerinde gerekse günlük hayatlarında yapmış oldukları bu tören ve kutlamaları Arapça kökenli bir isimlendirme olan ve merâsim denilen etkinliklerle yerine getirmişlerdir. Dolayısıyla Türkler de yapmış oldukları bu merâsimlere mûsikîyi dâhil etmişlerdir. Çünkü bilindiği üzere mûsikî, insanlık tarihi kadar eski ve insan hayatının hemen hemen her safhasında var olan bir sanat dalıdır. Müziğin böyle olmasının en önemli sebeplerinden biri insan ruhuna hitap eden, yaptığı her türlü aktiviteyi de daha etkili ve kalıcı bir hale getirmesidir. İşte bu etkiden merâsimler de nasibini almıştır. Zirâ mûsikî, yapılan bir merâsimi daha etkili, kalıcı ve daha anlamlı bir hale getirmiştir. Bundan dolayı bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında ve bunlardan biri olan Osmanlı toplumunda merâsimler resmi, toplumsal ve bilhassa dinî iş ve işlemlerde bir araç olarak kullanılmıştır. Mûsikîsiz bir merâsimin pek anlamlı bir hâl arz etmeyeceğini fark eden insan ruhu mûsikîyi de bu eksikliği bertaraf etmek için, özellikle insan sesi şeklinde önemli bir araç olarak merâsimlerde kullanmıştır.

Bütün toplumlarda az veya çok illâki var olan merâsim kültürü, medeni hayatın gelişimine paralel olarak gelişmiş ve daha zengin bir hâle gelmiştir. Türklerde de durum aynı şekilde olmuş İslâmiyet öncesi merâsimler İslamiyet’ten sonra da gelişerek devam etmiştir. Türk kültür ve medeniyet tarihinin önemli bir halkası olan Osmanlı Devleti’nde de aynı durum söz konusu olmuştur. Hatta buna ek olarak halifelik makamından dolayı kendilerine geçmiş bulunan İslâm dininin temsilcisi olma durumu onları, özellikle dinî alanda pek çok merâsim icrâ etmeye sevk etmiştir.

Dinî merâsimler, İslâm toplumunda Hz. Peygamber (s.a.v.)’den itibaren Kur’an-ı Kerim ve ezan başta olmak üzere sonraki dönemlerde icrâ edilen diğer uygulamalarla yapılmaya devam edilmiştir. Bunlar, özellikle cami merkezli olmak üzere cuma ve diğer gün ve gecelerde merâsim şeklinde yapılan dinî uygulamalar olmuştur. Yine sonraki dönemlerde Mevlevîlik tarikatı başta olmak üzere tasavvufun da etkisiyle bu merâsimler daha da zengin hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti, mûsikîyle iç içe geçmiş olan bu merâsimlerde Türk mûsikîsinin pek çok makamını da kullanmak suretiyle özellikle insan sesini ön plana çıkararak başta Kur’ân-ı Kerim tilaveti olmak üzere ezan, kamet, dua, salâ, salâvat, tekbir, gülbank, na’t, tesbihat, tardıyye, kaside, şuşûl, çeşitli ilahîler, mevlid, tevşih, regâibiyye, mi’râciyye, temcid ve münacaat gibi dinî mûsikînin pek çok formunu kullanmıştır. Bunun sonucunda gerek devlet gerek halk için önemli bir yere sahip olan merâsimler, mûsikî ile olan ilişkilerinden dolayı daha fazla etkileyici olmuşlardır. Bunda da mûsikî büyük bir rol oynamıştır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

Akar, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Miraç-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Akarpınar, R. Bahar, *Türk Kültüründe Dinî Törenler ve Mevlid Kutlamaları*. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1999.

Akgündüz, Murat, “Osmanlı Döneminde Camilerde Kur’ân Okunmasıyla İlgili Görevliler”. *Diyanet İlmi Dergi* 56/2 (2020), 451-452.

Aslan, Halide, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”. *İstem Dergisi* 13 (2009), 199-231.

Ateş, Erdoğan, *Câmî Mûsikîsi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.

- Bahaettin, Mehmet, *Yeni Türkçe Lügat*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Baltacı, Cahid, "Mübarek geceler Leyle-i Regâib". *İslam Medeniyeti Dergisi* 23 (1969/2), 21.
- Bedirhan, Yaşar, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Bey, Abdülaziz, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tabirleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 20, 2000.
- Bey, Ali Seydi, *Teşrifât ve Teşkilâtımız*. Tercüman 1001 Temel Eser 17 Kervan Yayınları, t.y.
- Bey, Balıkhane Nazırı Ali Rıza, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Beyhan, Mehmet Ali, *Saray Günlüğü -25 Aralık 1802/ 24 Ocak 1809-*. İstanbul: Çetin Matbaacılık Yayınları, 2007.
- BOA, Osmanlı Arşivi, TFR.I.FTG. 00001.00038. 001. 1322.
- BOA, Osmanlı Arşivi, A.} AMD. 00044. 00093. 001. 1269.
- BOA, Osmanlı Arşivi, HAT. 01322. 51649. 001. 1250.
- BOA, Osmanlı Arşivi, DH. KMS. 00044-1. 00038. 001. 1335.
- BOA, Osmanlı Arşivi, A.} AMD. 00065. 00099. 001. 1272.
- BOA, Osmanlı Arşivi, İ. DH. 01480. 075. 001. 1328.
- Bozkurt, Nebi, "Kandil" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24/299, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Çelebi, Evliya, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (İstanbul Kısmı)*. Cilt 1. Neşreden: Ahmed Cevdet Paşa, t.y.
- Çetin, Osman, "Tarihte İlk Resmi Mevlid Merâsimleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1987), 76.
- Dilek, İbrahim, *Altay Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- Efendi, Esad, *Teşrifât-ı Kadîme*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 132, Kervan Yayınevi, 1979.
- Eğilmez, Savaş, "Bâbürnâme'de Yer Alan Törenler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 46 (2011), 237.
- Erdem, Sargon, "Bayram". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5/257 İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Evrin, Sadeddin, "Miraç ve Berat Kandilleri Münasebetiyle". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 2/12 (1963), 6.
- Günay, Umay Türkeş, *Osmanlıda Âdet ve Gelenekler*. Türk Dünyası Kültür Atlası Osmanlı Dönemi 6. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2007.
- Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2014.
- Güvenç, Abdullah, "Berat Gecesi". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 6/11 (1967), 279.
- Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*. Ankara: Bayrak Matbaası Yayınları, 1961.
- İmamoğlu, M. Ragıp, "Regaib Kandili Münasebetiyle Bir Hasbihal". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 3/10-11 (1964), 232.
- Karateke, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merâsimler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Koca, Fatih, "Salâhî Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi". *Turkish Studies Dergisi* 13/2 (2018), 547.
- Koca, Salim, "Toy". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 41/270-271, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Koca, Salim, *Eski Türklerde Bayram ve Festivaller*. Türkler. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Koparal, Özlem Günday, *Osmanlı Minyatürlerinde Merasim Tasvirleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Elmalılı Hamdi Yazır. Sadeleştiren: Hamdi Döndüren. İstanbul: Çelik Yayınları, 2013.
- Mesut Talaslıoğlu, Ekrem Uykucu, Hüseyin Salman, *Türk Tarihi 1*. İstanbul: Latin Matbaası, 1974.
- Muradî, Seyyid Hasan, *İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016.
- Mustafa Uzun, "Mi'râciyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/135. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Ozansoy, Halit Fahri, *Eski İstanbul Ramazanları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Önal, Ahmet, *Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merâsimleri*. Büyük İstanbul Tarihi. İstanbul: TDV Yayınları, 2015.
- Özbilgen, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı "Âdâb-ı Osmaniyye"*. İstanbul: İz Yayınları, 2011.
- Özbudun, Sibel, "Ayinden Törene". (1997), 13.
- Özcan, Nuri, "Bayram salâsı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özcan, Nuri, "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/484 Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özcan, Nuri, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dinî Mûsikî". *Osmanlı Ansiklopedisi 10 Kültür ve Sanat*. Dü. Güler Eren. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Özel, Ahmet, "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 29/475. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özervarlı, M. Sait, "Kadir Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 24/124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları, 2006.
- Saydam, Abdullah. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Sezikli, Ubeydullah, "Temcîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/411. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- . *Makamlarla Türk Din Mûsikîsi Eğitim Seti*. İstanbul: Dört Mevsim Yayınları, 2013.
- Sönmez, Tugba Gönel, "Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 7 (2016), 144.
- Şahin, Ahmed, "Osmanlı İstanbul'unda Dinî Mûsikî". *Büyük İstanbul Tarihi*. Cilt 7. İstanbul: TDV Yayınları, 2015.
- Şeker, Mehmet, "Mevlid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tanrıkorur, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. Dergâh Yayınları. İstanbul, 2016.
- Tekeli, Hamdi, "Regâib Gecesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/535. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tulum, Mertol, *Temel Türkçe Sözlük*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1985.
- Turabi, Fatih Koca- Ahmet Hakkı, "Câmi Mûsikîsi". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, Dü. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Turhan, Fatma Sel, "18. Ve 19. Yüzyıl Osmanlı Resmî Törenlerinin Bosna Eyaletindeki Yansımaları". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2017), 341.

Türer, Osman, «“Osmanlı Sarayında İcrâ Edilen Mevlid Merâsimi: Mevlid alayı”. *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum II*. 2009, 359.

Uzun, Mustafa, “Kadir Gecesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/126. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Uzun, Mustafa, “Regâibiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/537. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Ünal, Halit, «“Berat Gecesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/475. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Yavuz, Salih Sabri, “Miraç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/132. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Ziya Kazıcı, Mehmet Şeker, *İslam-Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.

Ekler

Ek-1

Mevlid Merâsiminden bir kare (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid albümü)

Ek-2

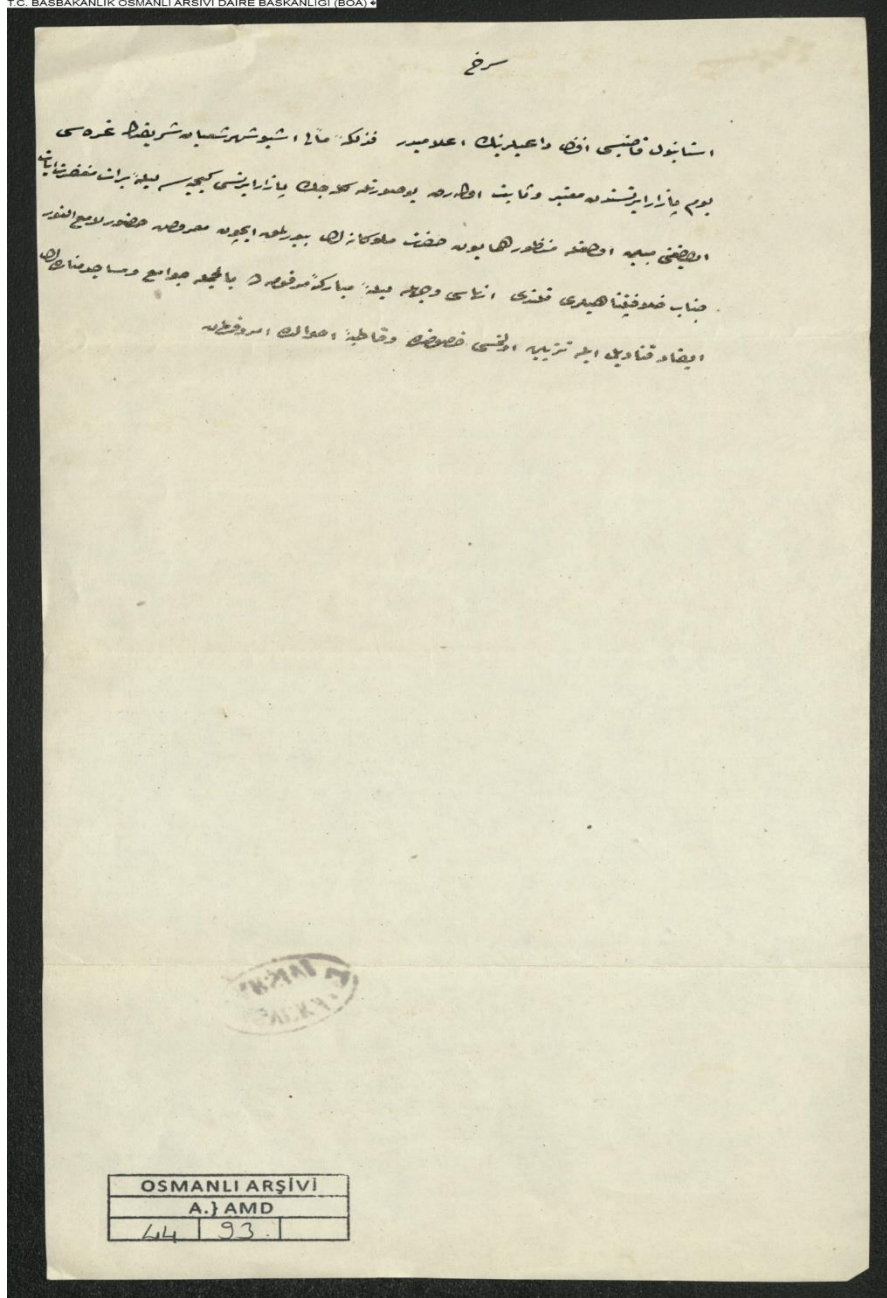
Drama'da icra kılınan bir tören resmi. (Osmanlı Arşivi, TFR.I.FTG. 00001.00038. 001. 1322. Z. 29.)

TFR.I.FTG.00001.00038.001

Ek-3

Berat Kandili'nde cami minarelerinin süslenip ışıklandırılması. (Osmanlı Arşivi, BOA. A.} AMD. 00044. 00093. 001. 1269. Ş. 09.)

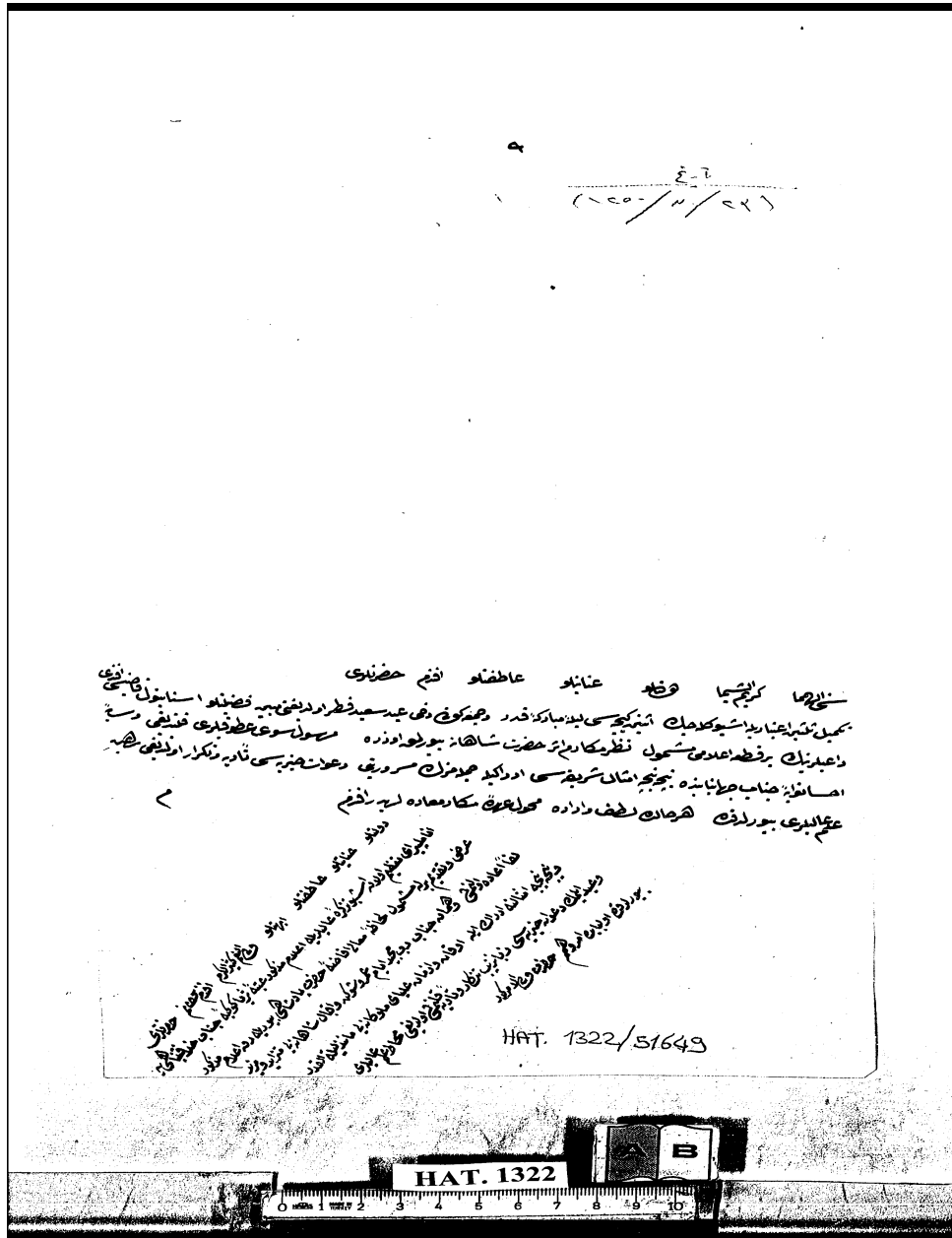

A.}AMD.00044.00093.001

İstanbul kadısı efendi dâilerinin î'lâmıdır. ... işbu şehr-i şaban şerifinin ğaresi yevm pazartesi muayyen ve sabit olarak bu sûretle gelecek pazartesi gecesi leyle-i berât mağfiret ayân olacağına beyân olmakla menzûr-u hümmâyûna hazreti melûkâneleri buyurulmak için mâ'rûzû huzuru lamia cenâb-ı hilafetpenâhileri kılını ikrâsı veçhiyle leyle-i mübareke-i merfûeden bil cümle cevami' ve mesâcid minareleri îdâd-ı kenâdîl ile tezyin olunması hususunda ... ehvalda emir ve ferman.

Ek-4

Kadir gecesi ve bayram günü icra edilecek merasime dair (Osmanlı Arşivi, BOA. HAT. 01322. 51649. 001. 1250. N. 23.)

Seniyyü'l-himamâ kerimu's-şîyemâ devletli, inâyetli, atâfetli efendim hazretleri

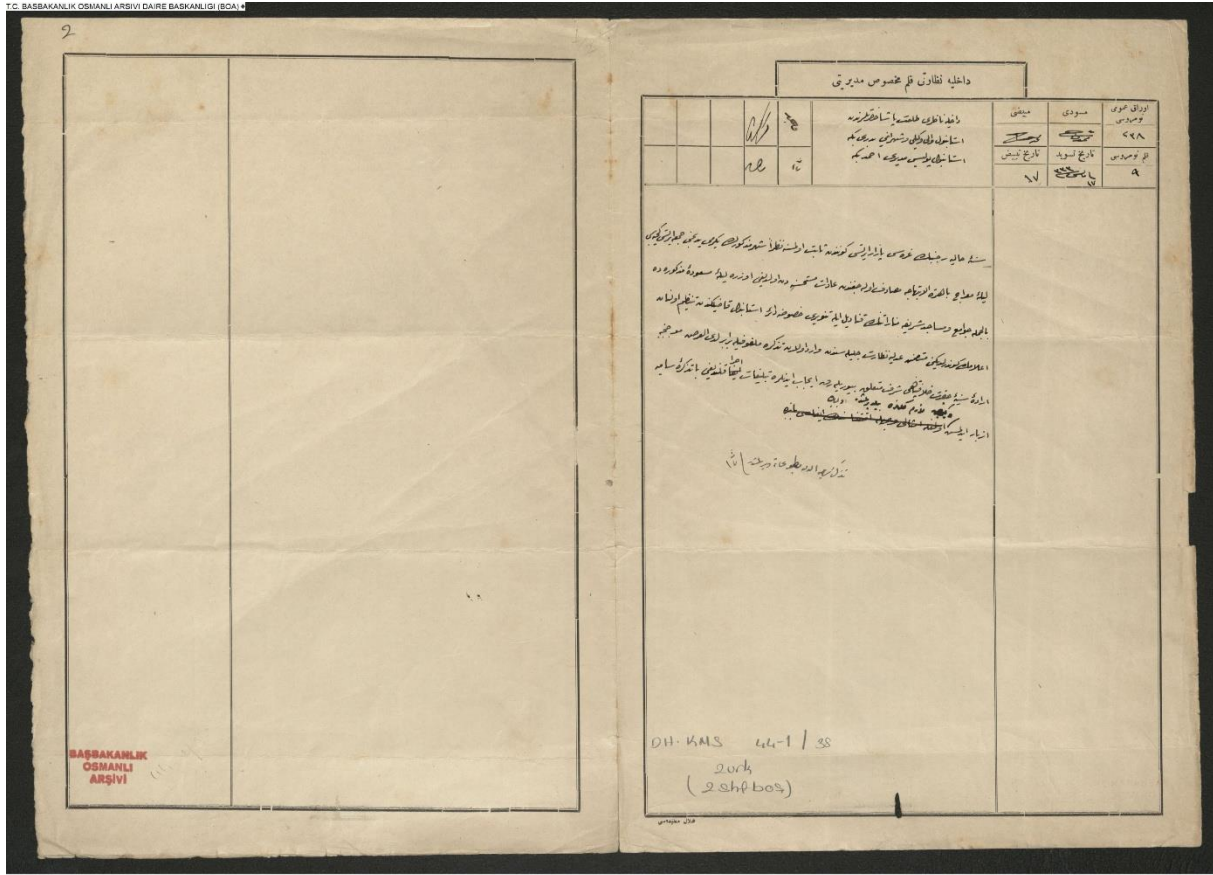
Tekmîl selsebir itibârıyla işbu gelecek ayın gecesi leyle-i mübareke-i kadir ve cuma günü dahil iyd-i saîdî fitr olduğuna mebnîyyen faziletli İstanbul kadısı efendi dâilerinin bir kıta i'lâm-ı meşmûl nezâr mekârem eser hazreti şahane buyurulmak üzere mersûlu sû' atâfetleri kılındığı ve sâye-i ihsan vâye-i cenâb-ı cihân bânide nice nice âsân-ı şerîfesi idrâkiyle cümlemizin mesrûruna dâvet-i haberiyyesi te'diye ve tekrar olunacağı alem âliyeleri buyuruldukta her halde lûtûf ve irâde mahûl-u uhde-i mekârimâaddeleridir efendim.

Devletli, inâyetli, atâfetli, ibhetli, veliyyü'l-neim kesîrû'l-kerim efendim sultanım hazretleri

Enâm pirâyê tâzim olan işbu tezkire-i âliyeleri ile i'lam-ı mezkûr işbe-i süreyyâ kevekebe-i cenâb-ı hilafetpenâhiyyeye arz ve takdîm meşmûl lahzâ-i maâli ifade-i hazreti padişahı buyurularak i'lâm-ı mezkûr lef'en îade olunmuş ve hemen cenâb-ı rabbi mecid eyyâm-ı ömrü şevket ve ikbâl ve şahâneleri mesrâyet ve mezîd ve nice nice emsâline idrak ile evkât ve ezmân ulyây-ı mulûkâneyi mânend-i leyleti'l kadir ve iyd eylemek daveti haberiyyesi zebânzâib tezâkûr ve tediye kılınmış olduğu muhâd-ı âlemi ulyâları buyuruldukta olbabda emir ve hem hazreti veliyyul emrindir.

Ek-5

Miraç kandili münasebetiyle bütün camii ve mescid minarelerinin kandillerle donatılmasının tebliği.
(Osmanlı Arşivi, BOA. DH. KMS. 00044-1. 00038. 001. 1335. B. 25.)

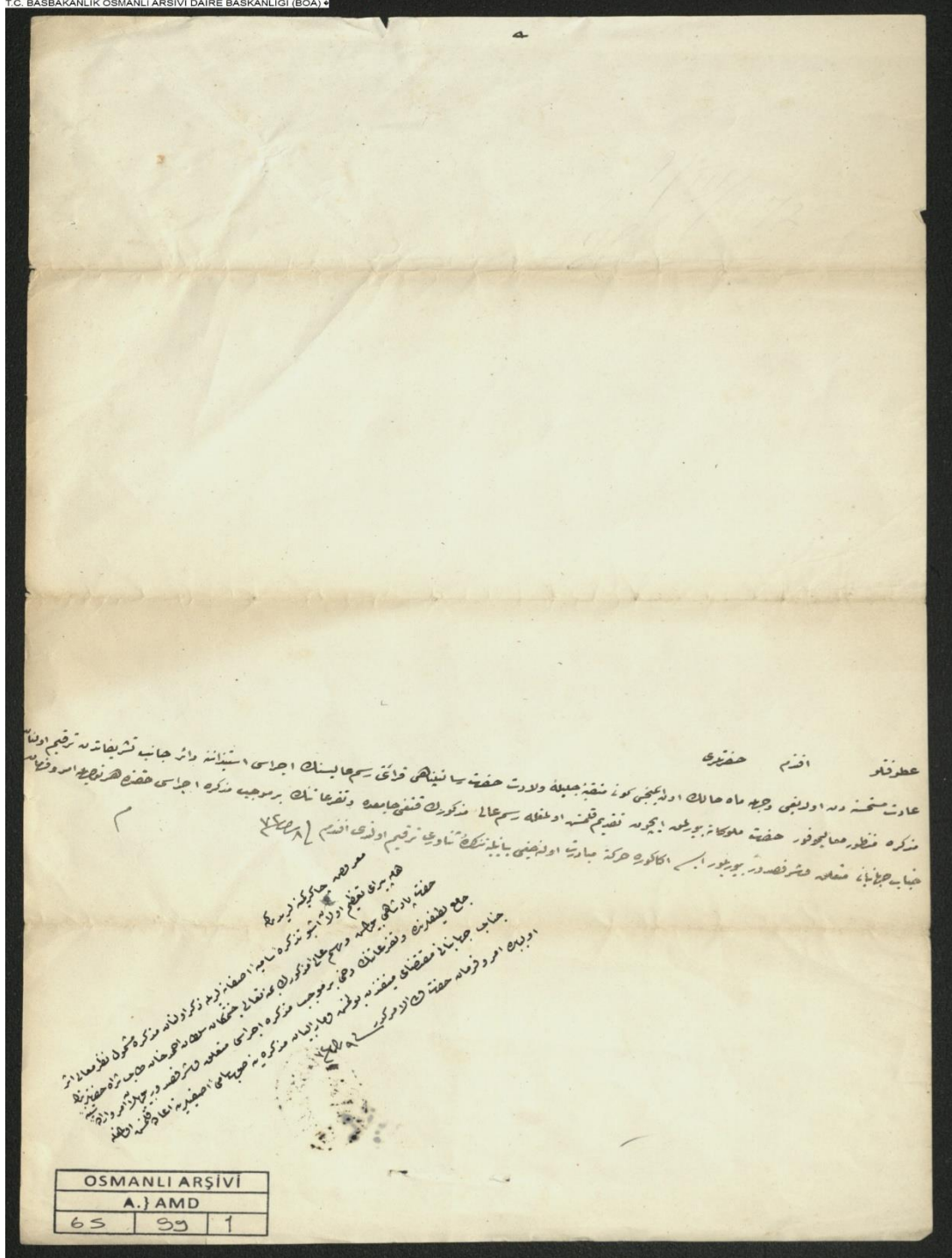

DH.KMS.00044.1.00038.001

Sene-i haliye-i recebin ğeresi pazartesi gününden sabit olmasına nazâren şehr-i mezkûrûn yirmi yedinci cumartesi gecesı leyle-i mi'râc bâhizei-l ibtihâca müsâdıf olacağından âdât-ı müstehsineden olduğu üzere leyle-i mesûde-i mezkûrede bil cümle cevâmi' ve mesâcidi şerife minarâtının kenâdil ile tenviri hususuna dâir İstanbul kadılığınan tanzim olunan i'lamın gönderildiğine mutedammin adliye nezâreti celilesinden vârid olan tezkire melğûfesiyle beraber ledyel arzın mucibince irâde-i seniyye-i hazreti hilâfetpenâhi şerife muteallık buyurularak icab edenlere tebliğat icra kılındığı bu tezkere-i samiiye ezbâr edilmiş keyfiyet lazım gelenlere buyurulmuştur olbabda.

Ek-6

Mevlid Kandili merasiminin Sultan Ahmed Camii'nde yapılacağı. (Osmanlı Arşivi, BOA. A.) AMD. 00065. 00099. 001. 1272. Ra. 09.)

A.) AMD.00065.00099.001

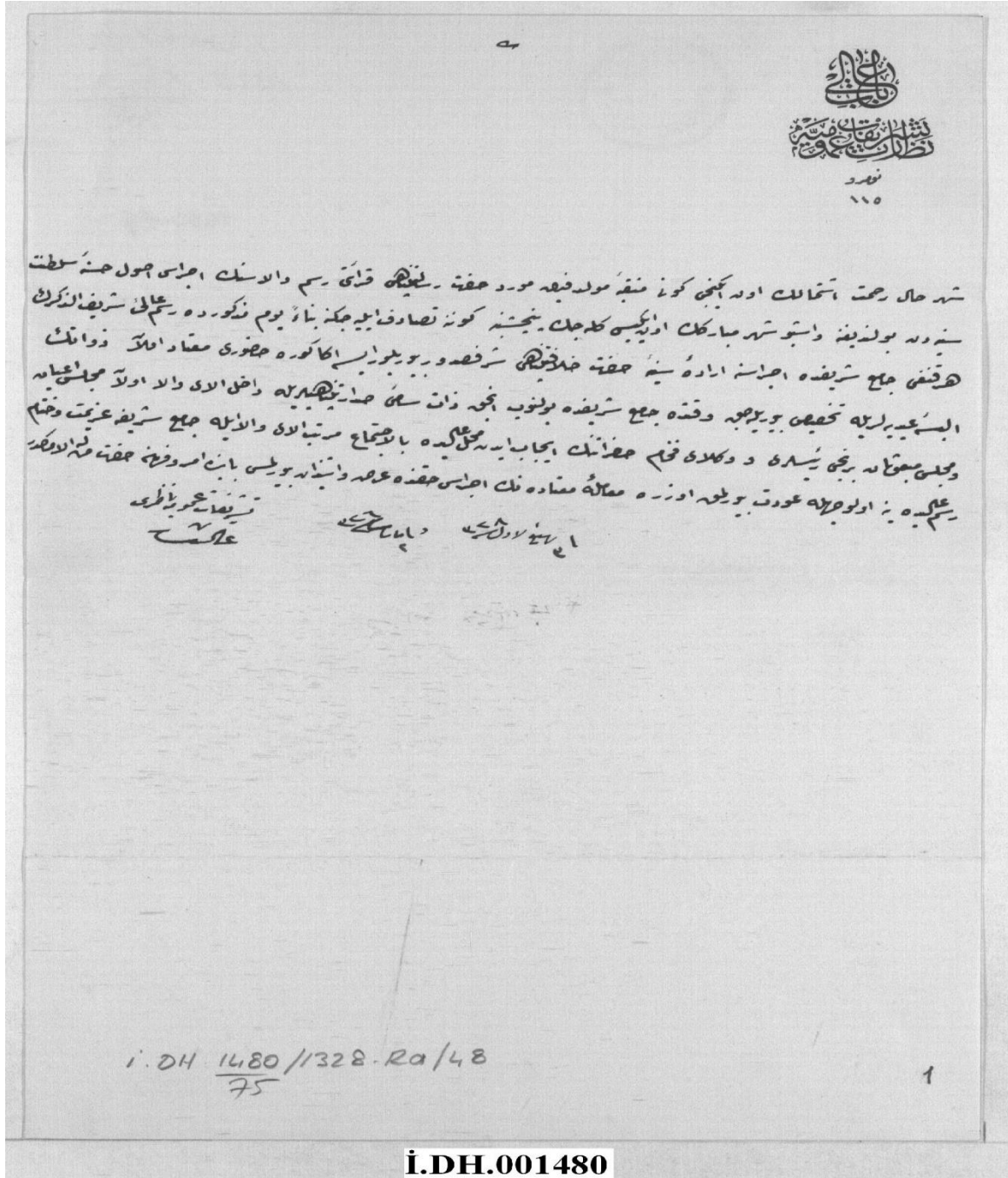
Atûfetli efendim hazretleri

Adet-i müstehsineden olduğu vecihle mah halin on ikinci günü menkıbey-i celiley-i viladet hazreti risâletpenâhi kıraatı resmi âliyesinin icrâsı istîzânına cânib teşrîfattan terkîm olunan mezkûre menzûr meâlmufûr hazreti melûkane buyurulmak için takdim kılınmış olmakla resm-i âlî mezkûrun kılındığı camide ve tefriâtının bir mucib mezkûre icrâsı hakkında her ne vech ile emir ve ferman cenâb-ı cihanbâni muteallık ve şerefsudûr buyurulur ise ona göre herkes mubâderet olunacağı bâbıyla tezkireden senâvireyyi terkîm olundu efendim.

Ma'rûzû çâkerî kemîneleridir ki

... tazim olan işbu tezkire-i sâmiyye-i isfâneleriyle zikr olunan mezkûre meşmûl nazar meali eser hazreti padişahı buyurulmuş ve resmi âliyye-i mezkûrun bimen teala cennet mekan Sultan Ahmet Han tâb-ı serâh hazretlerinin camii latiflerinde tefriâtının dahi bir mucib mezkûre icrâsı muteallık ve şerefsudûr buyurulan emir ve irâde-i tenbiyye-i cenâb cihanbâni muktezayı münifeden bulunmuş olbabda mezkûre yine sâmiyye-i sağîlerine iâde kılınmış olmakla olbabda emir ve ferman hazreti veliyyul emrindir.

Mevlid Kandili merasiminin yapılması. (Osmanlı Arşivi, BOA. İ. DH. 01480. 075. 001. 1328. Ra. 04.)

İ.DH.001480

Şehr-i hal rahmet iştimalin on ikinci günü menkibe-i mevlid ... mevrud hazret-i risaletpenâhî kiraat-ı resmi valâsının icrası usûl-u hasene-i saltanat-ı seniyyeden bulunduğundan ve işbu şehr-i mübarekin on ikisi gelecek perşembe gününe tesadüf eyleyeceğine binâen ye'v'm-i mezkûrda resm-i âliye-i şerifi'l zekurun her kılındığı cami' şerifinde icrâsına irâde-i seniyye-i hazreti hilafetpenâhî şerefsudûr buyurulur ise ona göre hazırlığı mû'tad olan zevâtın elbise-i i'diyeleriyle tahsis buyurulacak vakitte camii şerifte bulunup ancak zât-ı sâfi sadâretpenâhileriyle dahil âlây-ı vâla olan meclis-i âyân ve meclis-i mebûsan birinci reisleri ve vûkelay-ı feğam hazerâtının icab eden mahallî âliyyede bila içtima mertebe âlâyı valâ ile camii şerife azimet ve hitam resmi âliyyede yine ol vech ile avdat

buyurulmak üzere muamele-i mu'tâdenin icrâsı hakkında arz ve istîzân buyurulması bâbında emir ve ferman hazreti men lehul emrindir.

Ek-8

Mevlid kandillerinde icra edilen Ta'rîf bestesi (Beste: Fatih Koca)

BAHR-İ EVVEL

Solo ♩ = 90

AL LÂ HÜM ME SAL Lİ A LÂ SEY Yİ Dİ NÂ

MU HAM ME DİN VE A LÂ Â Lİ SEY Yİ Dİ NÂ MU HAM MED

Cümhur,
OR TA BOY LU AH SE Nİ Dİ- KÂ ME Tİ

NE KA TI EB- YAZ NE ES MER- Dİ KA TI

NE KI VIR CIK NE SA ÇI U- ZUN İ Dİ

CİS Mİ AH SEN HEY' E Tİ MEV- ZÜN İ Dİ

HİÇ Sİ NEK KON- MAZ DI DER LER YÜ ZÜ NE

GÖL GE Sİ DÜŞ- MEZ Dİ YER LER YÜ ZÜ NE

KİM Kİ BAK SA YÜ ZÜ NE HAY- RAN İ Dİ

SAN Kİ YÜ ZÜN- DE GÜ NEŞ SEY- RÂN İ Dİ

25 Zİ RÂ NÛ RUN Ö NÛ AR DI BİR O LUR

28 İ Çİ DI Şİ SÂ Hİ BÛT TED - BİR O LUR

31 O NUN İ ÇİN U YU SA GÖ ZÛ O NUN

34 U YU MAZ DI GÖN LÛ DER Ö- ZÛ O NUN

37 O NUN İ ÇİN AR ŞA FER ŞE ZEY Nİ Dİ *Ağırılarak*

40 O NUN İ ÇİN SEY Yİ DÛL KEV- NEYN İ Dİ

Cumhur
Saba Salât-ı Ümmiyye

AL LÂ HÛ ME SAL Lİ Â LÂ SEY Yİ Dİ NÂ

MU HAM ME DİN NİN NE BİY YİL ÜM Mİ Yİ VE Â LÂ

Â Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

BAHR-İ SÂNÎ

Solo

SAL LU A LEY HÎ SAL LU A LEY HÎ

3 Ağrılışarak
SAL LU A LEY HÎ SAL LU A LEY HÎ

Cumhur

HEM MÛ BÂ REK BÂ Şİ İ DÎ MÛS TE DÎR

4
CEB HE SÎ NİN SAT HI İ DÎ MÛS TE NÎR

7
GÖZ LE RÎ DE' CÂ İ DÎ Â' LÂ NA ZAR

10
SÛR ME LİY DÎ İN CE MÂ ZÂ- ĞAL BA SAR

13
HER GE CE SÛR- ME ÇE KER DÎ GÖ ZÛ NE

16
YAT TI Ğİ VAKT' RESM' İ DÎ KEN DÛ Zİ NE

19
KİR Pİ Ğİ U- ZUN KA Şİ ES- NÂ İ DÎ

22
KÂ BE KAV SEY- NÎ DÎ EV ED- NÂ İ DÎ

25 Ağırılarak
KA RA İ Dİ HEM SA KA LI SIK İ Dİ

28
SA NA SIN BOY- NI GÜ MÜŞ İB- RİK İ Dİ

Uşşak Salât-ı Ümmiyye
AL LÂ HÜM ME SAL Lİ Â LÂ SEY Yİ Dİ NA

2
MU MAM ME Dİ NİN NE BİY YİL ÜM MİY Yİ

3
VE Â LÂ A Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

BAHR-İ SÂLİS

Solo

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

3 Ağrılarak

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

♩ = 112 Çumhur

PAR MA Ğİ U- ZUN İ Dİ HEM ÇÜN KA LEM

4

NE KA DAR VAS - FEY LE SEM Â - CİZ KA LAM

7

Â YA SI YAS- SI İ Dİ YUM- ŞAK HA RİR

10

İL LE YA PIŞ MAZ DI Dİ BÂ - CU SE RİR

13

SAD RI VÂ Sİ' Dİ BE RÂ BER BAT TI NA

16

KİM NE Bİ LUR ZÂ Hİ Rİ NE BAT NI NE

19

VÂ Rİ Dİ GÖĞ- SÜN DE Bİ RAZ İN CE KİL

22

BİR KI LI KIRK YÂR VE KÂ Lİ İN CE KİL

25 İ Kİ ÇİĞ NİN- DE Bİ RAZ KİL VAR İ Dİ

28 İ Çİ Dİ Şİ DOP DO LU EN VÂR İ Dİ

31 HEM YA GİR NİN- DA CE LÂ DET HÂ TE Mİ

34 VÂR İ Dİ DER- LER Rİ SÂ LET HÂ TE Mİ

37 VÂR İ Dİ KEK- LİK YU MUR TA- SIN CA OL *Ağırılarak*

40 GÜN DEN EZ HÂR- DI Rİ SÂ LET DE RA SUL

Rast Salât-ı Ümmiyye

AL LÂ HÜM ME SALLİ Â LÂ SEYYİ Dİ NA MU HAM ME Dİ NİN NE BİY YİL

2 ÜM MİYYİ VE Â LÂ Â Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

BAHR-İ RABİ'Â

Solo ♩ = 50

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

Cumhur

TER LE SE DÜR- LER DÖ KER Dİ TÂ NE LER

MÜŞG DEN_EL TÂ Fİ Dİ OL DÜR DÂ NE LER

ÖK ÇE SİN DE AZ İ Dİ LAH- Mİ O NUN

MU' TE DİL Dİ LAHM İ LE ŞÂH - MI O NUN

YÜ RÜ SE KUV- VET Lİ YÜ RÜR Dİ KA TI

AN SU ZUN GÖ - REN A LİR Dİ HEY BE Tİ

KİM O TUR SA MEC Lİ SİN DE BİR NE FES

22 GİT ME GE ET - MEZ Dİ ÖM RÜN - CE HE VES

25 SÖY LE SE GÂ- YET BE LİĞ İD- Tİ FA SİH

28 SÖ Zİ NE SU - SUZ İ Dİ HIZR- U ME SİH

31 HÜL LE İ HAM- RÂ Gİ YER Dİ GÂH (İ) GÂH *Ağırılarak*

34 CÜB BE İ HAD- RÂ Gİ YER Dİ GÂH (İ) GÂH

Hicaz Salât-ı Ümumiyye

AL LÂ HÜM ME SAL Lİ A LÂ SEY Yİ Dİ NÂ MU HAM ME Dİ NİN NE BİYİ YİL

2 ÜM Mİ Yİ VE A LÂ Â Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

Solo Dua

Dİ VÂ NİN DA E Lİ BAĞ LI KU LUN DUR

2 YÂ RE SUL AL LAH YÂ Zİ Cİ OĞ LU NA EY LE ŞE FÂ AT

3 O LA KİM DİL ŞAD